

Vissenatlas Noord-Holland

Kennisbron van 34 vissoorten

De eerste vissenatlas van Noord-Holland is een feit. Vier jaar van intensieve samenwerking tussen vrijwilligers, Landschap Noord-Holland en Stichting RAVON, heeft geleid tot een prachtig, rijk geïllustreerd boek over alle vissoorten in Noord-Holland.

Tekst Dorien Hoogeboom, Landschap Noord-Holland, Jan Kranenburg, RAVON, Edo Goverse, RAVON, Geert Timmermans, KNNV, Martin Melchers **Fotografie** Kees Dekker en Jelger Herder

In de atlas wordt uitgebreid aandacht besteed aan de gegevensverzameling, vissentaxonomie, de verschillende watertypen, visvoorzieningen en de geschiedenis van de visserij in Noord-Holland. Van alle geïnventariseerde vissoorten is een beschrijving, verspreidingskaart en zijn er interessante anekdotes opgenomen. Ook vertellen diverse vrijwilligers over hun vaak bijzondere ervaringen tijdens het verzamelen van de gegevens. Daarnaast komen bedreigingen, beheer en bescherming van vissen aan bod.

De vissenatlas geeft een duidelijk beeld van alle soorten die in Noord-Holland voorkomen. Vanwege de unieke watersamenstelling van zout-brak-zoet, neemt het Noordzeekanaal een bijzondere positie in als leefgebied van verschillende vissoorten. De verspreiding van vissen is overigens niet alleen interessant voor de nieuwsgierige leek en visser. Ook overheden zijn gebaat bij kennis over vissen. Veel soorten spelen immers een rol in het natuurbeleid. Sommige soorten zijn op grond van de Europese Habitatrichtlijn of Flora- en faunawet beschermd en/of zijn indicator van een ecologisch goede waterkwaliteit.

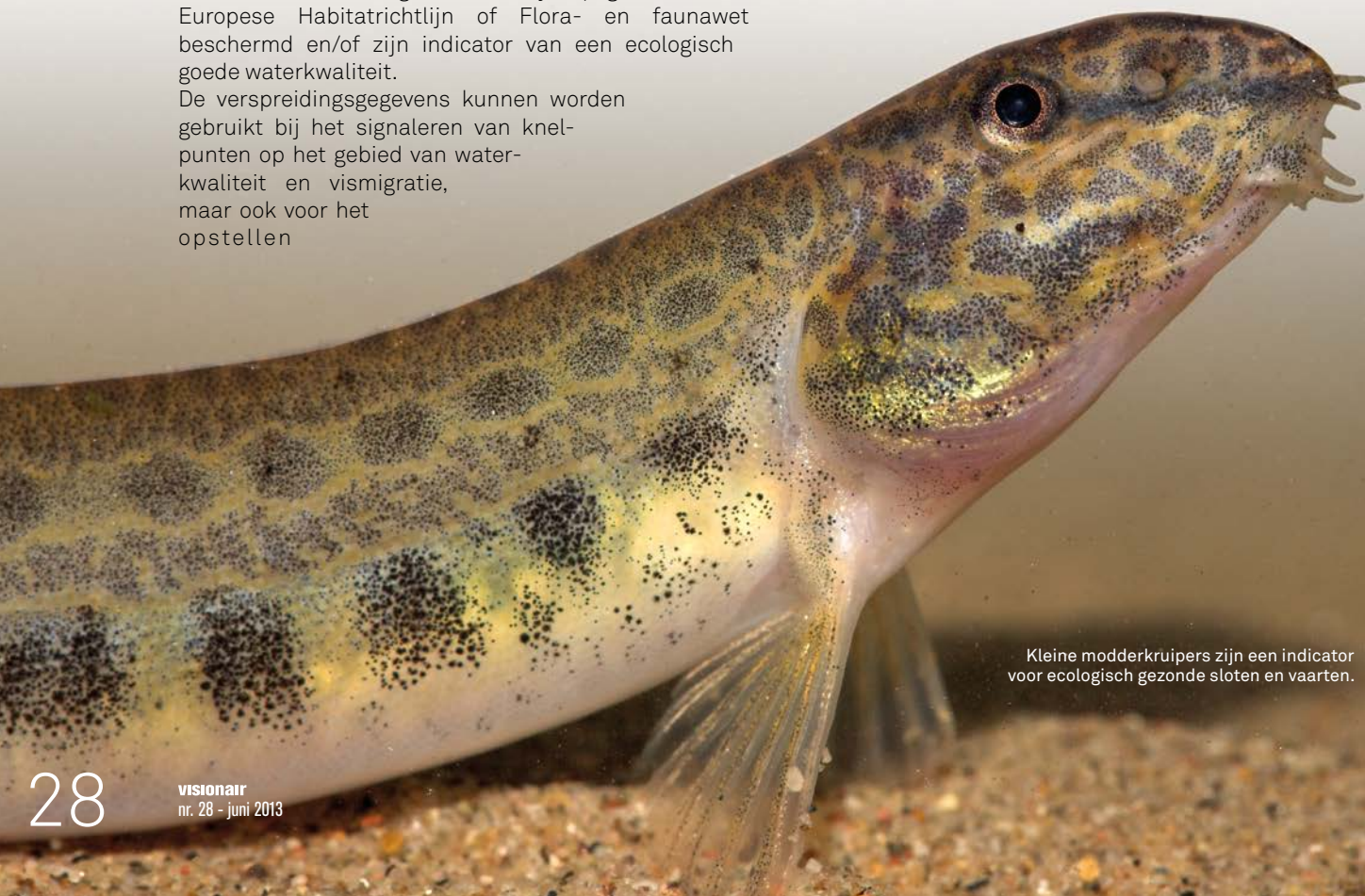
De verspreidingsgegevens kunnen worden gebruikt bij het signaleren van knelpunten op het gebied van waterkwaliteit en vismigratie, maar ook voor het opstellen

van natuurvriendelijke beheer- en inrichtingsplannen van wateren.

De vissenatlas is tot stand gekomen in samenwerking met Stichting RAVON en dankzij bijdragen van de Noord-Hollandse waterschappen, provincie Noord-Holland, Rijkswaterstaat en sponsors.

Duizenden gegevens

Teneinde een zo goed mogelijk verspreidingsbeeld te krijgen is een zeer omvangrijke dataset opgebouwd. Duizenden visgegevens zijn samengebracht van organisaties als waterschappen, Stichting RAVON, Provincie Noord-Holland, hengelsportverenigingen, beroepsvisserij, ecologische adviesbureaus en natuurbeherende organisaties. Maar de allergrootste inspanning is geleverd door honderden vrijwilligers. Een grote groep enthousiastelingen heeft uren in het veld doorge- ➤

Kleine modderkruipers zijn een indicator voor ecologisch gezonde sloten en vaarten.

De Nieuwe Meer blijkt veel rivierdonderpadden te herbergen.

Vissen zoeken met een lamp

Gemotiveerd om gegevens te verzamelen voor deze Vissenatlas Noord-Holland is Ed Goverse als vrijwilliger in 2009 begonnen met het systematisch bevissen van de polders in de regio Amsterdam en de Kop van Noord-Holland. In 2010 werd deze inspanning voortgezet. In twee jaar tijd trof hij slechts 13 keer een rivierdonderpad aan. Zijn relaas: "Daar kwam in maart 2011 verandering in. Na het monitoren van amfibieën in het Amsterdamse Bos heb ik ook even met m'n nieuwe zaklamp bij de oevers van het Nieuwe Meer gekeken. En warempel, er lagen her en der rivierdonderpadden op de bodem! In een uurtje tijd zie je er meer dan in een jaar intensief

schepnetvissen. Vanaf dat moment volgden vele avonden om systematisch kilometerhok voor kilometerhok af te tikken om de rivierdonderpad aan te tonen. Eerst op de fiets langs de grachten van Amsterdam, later steeds verder met de auto. Tijdens een visexcursie ontmoette ik Geert Timmermans en ook hij was erg geïnteresseerd om met behulp van een zaklamp de actuele verspreiding van deze soorten in kaart te brengen. Gezamenlijk hebben we delen van het Westelijk Havengebied, Diem, IJsselmeer en andere gebieden in kaart gebracht. Er is overigens nog zoveel te zien en te ontdekken. We gaan dit zeker voortzetten!"

Het schepnet is ideaal voor het bemonsteren van kleine slootjes.

bracht met een schepnet. De speciale online vissenatlas die door Stichting RAVON in de lucht is gebracht, was een goede stimulans om de kilometerhokken te vullen. Dankzij de digitale invoerportalen als waarneming.nl en telmee.nl, werden waarnemingen snel en accuraat verwerkt en op waarde geschat.

34 Inheemse en ingeburgerde zoetwatervissen

Dankzij de variatie aan watertypen herbergt Noord-Holland een scala aan bijzondere vissoorten. Van de 44 inheemse en ingeburgerde zoetwatervissen die in Nederland voorkomen, leven er maar liefst 34 in Noord-Holland. Sommige soorten zijn heel algemeen, zoals baars en blankvoorn. De beschermde soorten bittervoorn en kleine modderkruiper zijn vrij algemeen. Vetje, grote modderkruiper en Europese meerval zijn daarentegen juist zeldzaam. Karakteristiek voor Noord-Holland is het Noordzeekanaal en de zoutwatersoorten die hier leven, zoals haring, zeebaars en sprot.

Met het atlasproject ontstaat een duidelijk beeld van de exotische soorten zonnebaars en marmergrondel. Deze zijn in het water terecht gekomen door migratie vanuit het Rijnsysteem, het meeliften in ballastwater van schepen (bijvoorbeeld zwartbekgrondel) en door het loslaten van siervissen uit vijvers en aquaria, zoals de goudvis en Amerikaanse hondsvissen. De zwartbekgrondel is het meest succesvol en heeft zich weten te vestigen in het Noordzeekanaal en aangrenzende wateren.

De meest soortenrijke wateren liggen in poldergebieden rond Zaandam, Amsterdam en Diemen. Maar ook het Vechtplassengebied, Wieringen en de omgeving Medemblik doen het goed. Grootschalige polders in de Wierin-

germeer, duingebieden en het Gooi komen minder soortenrijk uit de bus.

Brievenbus voor de stekelbaars

Uit de Vissenatlas komt naar voren dat er sinds 2008 steeds meer haringen worden gesignaleerd in de binnenhaven van Den Helder. Vissen die dus uit zee zijn gekomen en op avontuur gaan aan de andere kant van de dijk. Samen met die zoute haringen komen ook harders, grondels, botjes, meunen, zeebaarzen, puitalen, botervissen, koornaarvissen, donderpadden en andere vreemdelingen een kijkje nemen. Allemaal dankzij het open deurbeleid dat sinds enkele jaren door Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier wordt gevoerd bij gemaal De Helsdeur. Dit gemaal tuert vanuit de Schermerboezem af op de Waddenzee.

Aan de zeezijde van het gemaal is een voorziening aangebracht in de terugslagkleppen van één van de vier spuischokers. Deze voorziening bestaat uit vier verticale sleuven, die lijken op vier grote brievenbussen. Met de achterliggende spuischuif op een kier wordt het voor vissen mogelijk om het gemaal te passeren. Aan de binnenzijde van het gemaal is een zoutopvangbekken aangebracht in de vorm van een diepe kuil. Hiermee wordt voorkomen dat teveel zout water de boezem instroomt, omdat het zoute water in de kuil concentreert. De diadrome soorten, vissen die migreren tussen zoet en zout, weten de smalle kier steeds beter te vinden. De populatie driedoornige stekelbaarzen lijkt sterk toe te nemen, maar ook jonge aal wordt meer aangetroffen in de boezemwateren ten zuiden van Den Helder. Alleen de spiering blijft nog wat achter. Met het passeerbaar maken van de Helsdeur in 2008, is ruim 1500 hectare van de Schermerboezem voor vissen ontsloten. **V**

Oude vistuigen

De atlas bevat ook veel informatie over de vistuigen waar vroeger in Noord-Holland op zoetwatervis mee werd gevangen.

Uit de atlas:

Zetangels, aalscharen, kruisnetten, pooknetten en wargarens, werden vooral ingezet om verschillende soorten zoetwatervis te vangen.

De zetangel is een vrij primitief vistuig om snoek en paling te vangen. Het bestaat uit een in de waterbodem gestoken, gevorkte stok. Op deze stok werd een lange lijn gewikkeld. Het eind van de lijn zat vast aan de stok. Aan het begin van de lijn werd een haak met een aasvisje bevestigd. De laatste 2 – 3 meter van deze lijn werd middels een inkeping vastgeklemd aan de stok. Een grote vis als snoek of paling had de kracht om de lijn met het aasvisje los te trekken en weg te zwemmen, waarna de lijn van de stok afwond en de snoek zich uiteindelijk na het verorberen van het aas zelf vast haakte.

De aalschaar of palingsteker, bestaat uit een houten steel met aan het uiteinde een ijzeren vork. De tanden van de vork zijn

plat geslagen en taps toelopend en voorzien van weerhaken. De aalschaar werd over het algemeen alleen bij vorst en koud weer gebruikt. Bij dit weertype ligt de aal in de modder stil op de bodem. Op goed geluk werd met de aalschaar in de bodem gestoken in de hoop dat de aal tussen de tanden van de aalschaar vast kwam te zitten. De aalschaar is sinds 1870 verboden.

Pooknetten en wargarens zijn driewandige netten. De buitenste twee netten zijn grofmazig, het binnenste net is fijnmazig en van fijner garen gemaakt. De netten werden van onder verzwaard en voorzien van drijvers. Het pooknet of het wargaren werd over de volle breedte van de sloot gezet. Daarna werden de vissen richting het net gejaagd door met een pookstok op het water te slaan. Dit opjagen werd door twee man gedaan door aan beide oevers van de sloot al slaande op het water, langzaam richting het net op te lopen. Dit opjagen kon ook vanuit een bootje worden gedaan. De vissen werden opgeschrikt en zwommen zich vast in het net. Deze vorm van vissen werd gebruikt om snoek, zeelt, baars en blank- en rietvoorn te vangen.

Landschap Noord-Holland

Landschap Noord-Holland is een groen onderzoeks- en adviesbureau in Noord-Holland. Zij voert voor de provincie, gemeenten, waterschappen en allerlei andere organisaties onderzoek en inventarisaties uit. Landschap Noord-Holland doet dat onder andere met inzet van vele vrijwilligers. Op basis van de informatie en kennis kan zij de overheden en beheerorganisaties adviseren bij ruimtelijk beleid, ontwikkeling, inrichting en beheer. Naast de vissenatlas heeft de organisatie meerdere natuuratlassen uitgegeven zoals een broedvogelatlas (i.s.m. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland) amfibieën en reptielen (i.s.m. Stichting RAVON) en dagvlinders (i.s.m. de Vlinderstichting).

Werkgroep Vissen, Amfibieën & Reptielen Noord-Holland

In Noord-Holland is de Werkgroep Vissen, Amfibieën & Reptielen opgericht. Heeft u belangstelling en wilt u kennis maken?

Neem dan contact op met Geert Timmermans (KNNV afdeling Amsterdam) harmat4@xs4all.nl, Edo Goverse (RAVON) e.goverse@uva.nl of Kees Dekker (Landschap Noord-Holland) k.dekker@landschapnoordholland.nl

Bestellen

De 352 pagina's dikke atlas bevat prachtige foto's en beschrijvingen van alle vissoorten in de Noord-Hollandse binnenwateren, kaartgegevens met de leefgebieden van de verschillende soorten en talloze foto's. De vissenatlas is te koop via de WebWinkel van Landschap Noord-Holland www.landschapnoordholland.nl/webwinkel. Prijs: €25,- (excl. verzendkosten). Veel gegevens over de vissen in Noord-Holland zijn ook te vinden op de websites: www.noord-holland.vissenatlas.nl en www.ravon.nl.

